

ПРИКАЗ

Marian Liebmann

RESTORATIVE JUSTICE: HOW IT WORKS

(Ресторативна правда: Како функционише)

Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia, 2007, стр. 472

Marian Liebmann је започела своју професионалну каријеру у образовању, а прва искуства са ресторативном правдом стекла је упознајући се са медијацијом, затим кроз рад са жртвама криминала, бављењем арт терапијом и пробационим радом. Током периода од 1991. до 1998. године била је чланица, а једно време и директорка, Mediation UK, националне организације за медијационе сервисе Велике Британије. Тренутно ради као независни тренер и саветница из области ресторативне правде у Великој Британији и неким другим деловима света. Написала је девет књига из области арт терапије, медијације и решавања конфликта.

Најновија књига Marian Liebmann, под називом „Restorative Justice: How it Works” (Ресторативна правда: Како функционише), разумљивим језиком приближава читаоцу филозофију ресторативне правде показујући практичним примерима на који начин она може помоћи разрешавању или ублажавању последица конфликта или криминала у различитим контекстима – породица,

школа, заједница, кривично правосуђе. Књига је написана на темељу праксе у Великој Британији, али такође пружа осврт на могућност примене и у другим ситуацијама широм света, јер ресторативна правда неминовно постаје глобални покрет. Широка област коју обухвата чини ову књигу прикладним штивом како за професионалце из области кривичног правосуђа, тако и за наставнике, социјалне раднике, психологе, као и све оне који се тек упознају са концептом ресторативне правде.

Термин ресторативна правда се уобичајено користи у кривичном правосуђу, али у пракси ресторативна правда обухвата различите контексте и ситуације, па стога неки аутори сматрају да је исправније говорити о „ресторативном приступу”. Ипак, термин ресторативна правда је толико распрострањен и општеприхваћен да га и ауторка користи у књизи подразумевајући његово шире значење. Слично важи и за термине „жртва” и „преступник”, који могу имати стигматизирајући призив, па неки практичари предлажу употребу термина

„повређена особа“ и „одговорна особа“. Важно је учити да, за разлику од ретрибутивне правде, која акценат ставља на кажњавање преступника, ресторативна правда се фокусира на „враћање у првобитно стање“ односно „поправљање штете“ која је нанета појединцу или друштву. Ауторка наводи неке од дефиниција ресторативне правде које могу бити врло сличне, али и наглашавати различите аспекте. Једна од смерница за дефинисање појма, коју предлаже Helen Reeves, указује на то да се „приступ може сматрати ресторативним само уколико укључује покушаје поправљања штете нанете жртви криминала“. У пракси се, наравно, ретко дешава да ствари у потпуности буду „враћене у првобитно стање“. Чак и уколико се материјална добра надокнаде, а „ране зацеле“, велика је вероватноћа да ће остати „емоционални ожиљци“ који могу пратити жртву до краја живота. Стога нам пажњу може привући и термин „трансформативна правда“ који ауторка наводи у овом поглављу без дубље анализе, уз назнаку да је примарни циљ оваквог приступа, уместо простог враћања онога што је изгубљено, нада да дијалог између жртве и преступника може „трансформисати криминал у нешто потпуно другачије“, и да такво искуство може деловати исцељујуће на све стране укључене у процес.

Представљајући основне принципе ресторативне правде ауторка као приоритет наглашава права жртве и подршку жртвама криминала, идентификујући је као логичан циљ система кривичног правосуђа. „Већина формалних кривичноправних система је фокусирана на преступнике – њихово идентификовање, привођење, затварање, припремање оптужнице, суђење, доношење пресуде и извршење санкције“, констатује ауторка уз оцену да, иако потребе жртве кривичног дела постају све више уважаване, у пракси је и даље присутна огромна неравнотежа ресурса којима се ове потребе могу задовољити.

Други значајан принцип ресторативне правде јесте прихватање одговорности преступника за дело које је учинио. Ауторка наводи да је, радећи са преступницима, често слушала коментар: „Ја сам одслужио своју казну; платио сам дуг друштву“, док је у стварности преступник коштао државу много новца, а да притом није ни помишљао на оне којима је нанео штету, нити је то од њега чак ни тражено. Полазна тачка ресторативне правде је, како истиче Marian Liebmann, управо преузимање одговорности преступника за учињена дела.

У наставку овог поглавља представљене су дефиниције неких ресторативних процеса, улога и значај ресторативне правде у систему кривичног правосуђа, и наглашене

предности оваквог начина решавања проблема којим се може остварити корист и за жртву, за преступника, судове и друштво у целини. Поред упоредне анализе вредности ресторативног и ретрибутивног модела, преузете од Howard Zehr-a, ауторка наводи и неке од докумената који постављају стандарде ресторативне праксе.

У другом поглављу дат је кратак преглед развоја ресторативне правде од пионирских покушаја у Онтарију (Канада), као и хронологије достигнућа у овој области, првенствено у Великој Британији, али и другим европским земљама и остатку света.

Наставак књиге нам открива систематичност ауторке која зналачки претаче своје велико искуство и знање повезујући целине у логичну структуру. Како сама наводи, организовање овако комплексне и широке материје није био нимало лак задатак. Књига је писана пуних пет година и представљала заправо „рад у ходу” јер је пратила веома динамичан развој ове области у том периоду. Многа поглавља су претрпела измену током рада на књизи, док су нека, како сама каже, унапред осуђена да буду застарела до тренутка изласка књиге из штампе.

Било је потребно класификовати и обрадити велики број студија случаја које сачињавају највећи део материјала ове књиге. Књига садржи више од 200 студија случа-

ја од којих се неке односе на мање тешке случајеве за које је законодавац предвидео могућност примене ресторативних процеса, али има и примера веома озбиљних случајева, посебно у поглављима о ресторативној правди у затворима, као и у поглављу о комплексним и осетљивим случајевима. Неке од студија су прилично кратке, док су друге обимније, садржајније и пружају јаснији увид у поступак рада.

Ипак, оне представљају највећу вредност књиге, која на први поглед изгледа као приручник. Погодљива су организована према темама које су обрађене студијама случаја тако да читалац, иако постоје мешовити случајеви које је теже класификовати, може једноставно пронаћи област која га интересује. Поднаслови у садржају такође олакшавају претрагу, а на крају сваког поглавља дат је кратак саже-так, као и списак коришћене литературе.

У поглављу 3 приказани су ресторативни модели у којима се рад са жртвом и преступником одвија одвојено, без директне комуникације међу њима. Према неким ауторима, овакав приступ се не може у потпуности означити као ресторативан, али у већини случајева он претходи непосредном контакту жртве и преступника. Заједничко учешће жртве и преступника у ресторативном процесу, било директно, било индиректно, представље-

но је у наредном поглављу. Сваки од приказаних модела је укратко описан, а затим илустрован студијом случаја.

Да се ресторативни модели могу користити и у најранијем узрасту (деца предшколског и школског узраста) ауторка нам показује у поглављима 5 и 6. У новије време постоји велико интересовање за учење деце како да решавају конфликте ненасилним путем, што им свакако може помоћи касније у животу.

Поглавље 7 носи назив „Ресторативна правда са жртвама и малолетним преступницима у Великој Британији“ и у њему су представљене могућности које су отворене ступањем на снагу закона који регулишу ову област (Crime and Disorder Act 1998; Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999). Посебно су приказана достигнућа ресторативне праксе у Шкотској и Северној Ирској које имају другачија законска решења у односу на Енглеску и Велс.

Ауторка чврсто стоји на становишту да се „свако може променити“, што потврђује и својим залагањем за примену ресторативних модела и са одраслим преступницима. У поглављима 8, 9 и 10 приказане су бројне студије случаја које илуструју могућности медијације и других ресторативних процеса, чак и случајевима тешких кривичних дела, а посебно у затворским условима.

Поглавље 11 даје преглед ресторативне праксе у свету, од добро установљених модела у Северној Америци, Аустралији и Европи до нових иницијатива које се јављају у Централној и Источној Европи, Јужној Америци, Африци и Азији. Поменут је важан документ, усвојен као анкес резолуције УН из 2002. године, под називом „Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters“ (Основни принципи примене програма ресторативне правде у кривичним предметима) који охрабрује развој и примену ресторативних процеса у законодавствима земаља чланица (Текст документа се може наћи у Прилогу 2 књиге на стр. 427-430).

У категорију комплексних и осетљивих случајева ауторка сврстава насиље и злостављање у породици, сексуалне преступе и сексуално злостављање, злочине из мржње и криминал банди. Примери успешне примене ресторативних поступака и на овакве случајеве наведени су у поглављу 12.

Ауторка сагледава и „другу страну медаље“ па у наредном поглављу предочава недостатке ресторативне правде и проблеме који се могу јавити у пракси. Ресторативна правда свакако има својих ограничења и бројни фактори могу утицати на успешност и уопште применљивост ресторативних процеса. Неки од примера студија случаја илустру-

ју такве ситуације. Истраживања на тему ресторативне правде приказана су у поглављу 14.

У поглављу под називом „Ресторативна правда након насиља и угњетавања великих размера” наведени су примери покушаја да се сложена проблематика регионалних сукоба у различитим деловима света обухвати ресторативним приступом. На жалост, своје место у овој књизи пронашла је и студија „балканског случаја”, па је ауторка са неколико, по нашој процени не баш студиозно обрађених примера, покушала да представи могућности ресторативне правде и у овој комплексној области. Пажњу читалаца може привући одељак у коме је презентована активност Виктимолошког друштва Србије на реализацији пројекта „From Remembering the Past towards a Positive Future: What Type of Truth and Trust/Reconciliation is the Most Suitable for Serbia?” (Од памћења прошлости ка позитивној будућности: Какав модел истине и поверења/помирења је најприкладнији за Србију?), као и на промовисању идеја истине и помирења, посматрајући трагичне догађаје на нашим просторима без предрасуда етничке и друге природе.

Последње поглавље обрађује примену арт приступа у моделима ресторативне правде. Што због специфичних интересовања ауторке за ову област, а што због неспорне

практичне вредности овог приступа, наведени су примери коришћења различитих форми драмског изражавања, визуелне уметности и музике поступцима разрешавања конфликта и репарације жртве. Уметност свакако оплемењује човека, зашто је не употребити да би се пронашло оно добро у њему?

Књига Marian Liebmann је још једна од корисних публикација која, како ауторка наводи, нема за циљ да „заступа страну ресторативне правде” – то је већ учињено на другом месту, већ да покаже читаоцу како ресторативна правда може да функционише у различитим контекстима. Идеја ауторке је да професионалцима који ће се овом области бавити пружи практична упутства и смернице за развој ресторативних процеса, а широј јавности приближи филозофију ресторативне правде и понуди информације у зависности од интересовања читалаца. Ресторативни процеси свакако имају своје место у кривичном правосуђу, а пракса показује да могу послужити као прикладан алат за разрешавање конфликта различите врсте (у породици, школи, на радном месту, у заједници...). Књига промовоше идеју да се сваки сукоб може најбоље разрешити комуникацијом самих учесника јер, као што је Nils Christie, норвешки криминолог, својевремено сликовито написао: „Конфликт је власништво страна у

конфлику које су украли професионалци (адвокати, судије, наставници, социјални радници). Потребно

је вратити га правим власницима и пружити им помоћ да га разреше у оквиру заједнице”.

Даница Васиљевић